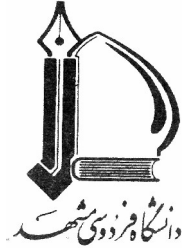

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده الهیات

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فلسفه و کلام اسلامی

عنوان:

بررسی و تقدیماتی سکولاریسم در رابطه با اسلام

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر علیرضا کهنسال

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمد کاظم علمی سولا

نکارش:

محبوبه کرم رودی ثابت

سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

جلسه دفاع از پایان نامه خانم محبوبه گرمودی ثابت دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته الهیات گرایش فلسفه و حکمت اسلامی در ساعت ۱۰ روز شنبه در محل سالن شورا دانشکده الهیات با حضور امضا کنندگان ذیل تشکیل گردید. پس از بررسی های لازم، هیأت داوران پایان نامه نامبرده را با نمره به عدد ۱۹، به حروف **نوزده** و با درجه **بسیار خوب** مورد تأیید قرار داد / نداد.

عنوان رساله

بررسی و نقد مبانی سکولاریزم در رابطه با اسلام

هیئت داوران

• داور: دکتر علی حقی

استادیار گروه فلسفه و حکمت اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد

• داور و نماینده تحصیلات تکمیلی: دکتر نظری توکلی

استادیار گروه فلسفه و حکمت اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد

• استاد راهنما: دکتر علیرضا کهنسال

استادیار گروه فلسفه و حکمت اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد

• استاد مشاور: دکتر محمدکاظم علمی

استادیار گروه فلسفه و حکمت اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد

• مدیر گروه: دکتر محمدکاظم علمی

استادیار گروه فلسفه و حکمت اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد

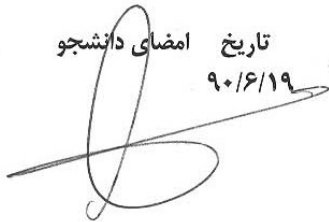
اظہار نامہ

اینجانب محبوبہ گرمرودی ثابت دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته فلسفہ و حکمت اسلامی دانشکدہ الہیات و معارف اسلامی شہید مطہری دانشگاه فردوسی مشهد نویسنده رسالہ / پایان نامہ بررسی و نقد مبانی سکولاریسم در رابطہ با اسلام تحت راهنمایی جناب آقای دکتر علیرضا کهنسال متعهد می‌شوم:

- تحقیقات در این رسالہ/پایان نامہ توسط اینجانب انجام شدہ است و از صحت و اصالت برخوردار است.
- در استفادہ از نتایج پژوهشہای محققان دیگر بہ مرجع مورد استفادہ استناد شدہ است.
- مطالب مندرج در رسالہ/پایان نامہ تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت ہیچ نوع مدرک یا امتیازی در ہیچ جا ارائه شدہ است.
- کلیہ حقوق معنوی این اثر متعلق بہ دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد و مقالات مستخرج با نام « دانشگاه فردوسی مشهد » و یا « Ferdowsi University of Mashhad » بہ چاپ خواہد رسید.
- حقوق معنوی تمام افرادی کہ در بہ دست آمدن نتایج اصلی رسالہ/پایان نامہ تأثیرگذار بودہ‌اند در مقالات مستخرج از رسالہ/ پایان نامہ رعایت شدہ است.
- در کلیہ مراحل انجام این رسالہ/پایان نامہ، در مواردی کہ از موجود زندہ (یا بافتہای آنہا) استفادہ شدہ است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شدہ است.
- در کلیہ مراحل انجام این رسالہ/پایان نامہ، در مواردی کہ بہ حوزہ اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافتہ یا استفادہ شدہ است، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شدہ است.

تاریخ امضای دانشجو

۹۰/۶/۱۹

مالکیت نتایج و حق نشر

- کلیہ حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه های رایانہ‌ای، نرم افزارها و تجهیزات ساختہ شدہ) متعلق بہ دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد. این مطلب باید بہ نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطہ ذکر شود.
- استفادہ از اطلاعات و نتایج موجود در رسالہ/پایان نامہ بدون ذکر مرجع مجاز نمی‌باشد.

بسمه تعالی .
 مشخصات رساله /پایان نامه تحصیلی دانشجویان .
 دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله /پایان نامه: بررسی و نقد مبانی سکولاریسم در رابطه با اسلام

نام نویسنده: محبوبه گرمرودی ثابت

نام استاد(ان) راهنما: جناب آقای دکتر علیرضا کهنسال

نام استاد(ان) مشاور: جناب آقای دکتر محمدکاظم علمی سولا

رشته تحصیلی: فلسفه و کلام اسلامی

گروه: فلسفه و حکمت
اسلامی

دانشکده: الهیات و معارف اسلامی

تاریخ دفاع:

تاریخ تصویب: ۸۸/۱۲/۱۱

تعداد صفحات: ۲۲۸

دکتری ○

کارشناسی ارشد ●

چکیده رساله /پایان نامه:

آنچه امروزه در مباحث کلام جدید به طور گسترده مطرح است مبحث سکولاریسم است، فرایندی که کم و بیش در جوامع شایع است. سکولاریسم به واقع خواستار جدایی دین از همه‌ی امور از جمله امور اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، حکومت و غیره است. پژوهشی که در پیش رو دارید، در پی تبیین این موضوع می‌باشد که اساساً این جدایی چه پیامدهایی خواهد داشت و در این راستا ابتدا تبیین درستی از جامعه مدرن ارائه و سپس به بیان رابطه مدرنیته و سکولاریسم پرداخته شده است. آنچه در این پژوهش از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است بررسی مبانی زمینه‌ساز سکولاریسم مانند عقل‌گرایی، انسان‌گرایی، علم‌گرایی و غیره است. در ادامه تقابل اندیشه دینی و سکولاریسم نیز مورد بررسی قرار گرفته است. پس از بررسی موارد فوق و پیامدهای سکولاریسم و بررسی مؤلفه‌های دین اسلام به عنوان دینی کامل به این نتیجه رهنمون شدیم که اسلام نمی‌تواند با این تفکر و فرایند سازگاری داشته باشد.

روش تحقیق در این پایان‌نامه، کتابخانه‌ای و استفاده از اینترنت می‌باشد. با مراجعه به کتب اصلی فلاسفه و متکلمین در پی تبیین عقلی و نقلی این مسئله خواهیم بود.

امضای استاد راهنما:

تاریخ: ۹۰/۶/۱۹

کلید واژه:

۱. سکولاریسم

۲. مدرنیته

۳. جدایی دین از سیاست

۴. علم‌گرایی

۵. عقل‌گرایی

۶. انسان‌گرایی

تقدیم بہ

پدر و مادر مہربانم

برپاس عمری کہ برپای نہال وجودم صبر کردندا

تا تقدیر بکشم...

و

تقدیم بہ بزرگوار استاد، آقایی دکترا کنسال

کہ اسوہی صبر و شکیبائی اند

بانشکر فراوان

از استاد راهنمای ارجمندم جناب آقای دکتر کمنسال

که نه تنها راهنمایی‌های مدبرانه و دلسوزانه‌شان در امر این رساله از دریای بی‌دینج جو و گرم خویش برخوردارم نموده اند بلکه، همیشه و بهواره شرمندۀ الطاف ایشان در دورۀ تحصیل

بوده‌ام و

آرامش کاری را در حضور ایشان تجربه کردم.

و

از استاد مشاور و بزرگوایم جناب آقای دکتر طلمی

نیز که با راهنمایی‌های خویش این کمترین را از رهنمودهای سودمند و پربارشان بهره‌مندم ساختند، کمال تشکر و سپاس را دارم.

و بانشکر از

پدر و ماد صبور و مهربانم که وجودشان، برکت زندگی‌ام

و دعای خیرشان، بهواره راحلشای را هم بوده است.

فهرست عناوین

فهرست عناوین ا

فصل اول: مقدمه و کلیات

۱-۱- پیشگفتار ۱

۱-۲- مقدمه ۳

۱-۲-۱- تعریف مسأله و تبیین موضوع ۳

۱-۲-۲- پیشینه تحقیق ۴

۱-۲-۳- سؤالات اصلی تحقیق ۴

۱-۲-۴- فرضیه‌ها یا پاسخ‌های احتمالی ۴

۱-۲-۵- ضرورت و اهمیت تحقیق ۵

۱-۲-۶- روش انجام تحقیق ۵

۱-۲-۷- ساختار و بدنه اصلی تحقیق ۵

۱-۲-۸- محدودیت‌های پژوهش ۶

۱-۳- مفهوم و مبانی مدرنیسم ۸

۱-۳-۱- مقدمه ۹

۱-۳-۲- تبیین واژه‌های مرتبط با مدرنیسم ۱۰

۱-۳-۲-۱- مدرن ۱۰

۱-۳-۲-۲- مدرنیته ۱۲

۱-۳-۲-۳- مدرنیسم ۱۳

۱-۳-۲-۳-۱- سنت ستیزی ۱۴

۱-۳-۲-۳-۴- مدرنیزاسیون ۱۴

۱-۳-۲-۵- تفاوت مدرنیته و مدرنیسم ۱۶

۱-۳-۲-۵-۱- عرصه‌ها و قلمرو مدرنیته در حیات آدمی ۱۷

۱-۳-۲-۵-۲- مدرنیسم ۱۸

۱-۳-۲-۵-۲-۱- عرصه‌ها و قلمرو مدرنیسم ۱۸

۱۹	۱-۳-۲-۵-۳- مؤلفه‌ها و مبانی مدرنیته
۲۱	۱-۴- جامعه مدرن
۲۲	۱-۴-۱- عقلانیت ملاک ارزیابی عمل
۲۲	۱-۴-۱-۱- عقلانیت فنی
۲۳	۱-۴-۲- عقلانیت اصیل
۲۴	۱-۴-۲- جایگاه انسان مدرن
۲۴	۱-۵- توانایی عقل ابزاری برای پاسخ دادن به نیازهای انسانی
۲۷	۱-۶- بررسی ارتباط میان توسعه‌یافتگی و سکولاریسم
۳۲	۱-۶-۱- ارتباط بین سکولاریسم و توسعه‌یافتگی از منظر نویسندگان معاصر ایران
۳۳	۱-۶-۱-۱- نقد و بررسی
۳۵	۱-۷- اسلام و مدرنیسم
۳۵	۱-۷-۱- جایگاه انسان مسلمان در دنیای مدرن
۳۷	۱-۷-۱-۱- دیدگاه برخی از نظریه‌پردازان مسلمان
۴۰	۱-۷-۱-۲- سازگاری اسلام و مدرنیته از دیدگاه استاد مطهری
۴۱	۱-۷-۲- برخی مؤلفه‌های دین اسلام و تفاوت آن با مبانی و مؤلفه‌های مدرن
۴۳	۱-۸- جمع‌بندی فصل اول

فصل دوم

۴۵	۲- بررسی ریشه و ساختار سکولاریسم
۴۶	۲-۱- مقدمه
۴۷	۲-۲- مفهوم ایسم
۴۸	۲-۳- تبیین واژه‌های مرتبط با بحث سکولاریسم
۴۸	۲-۳-۱- سکولار
۴۸	۲-۳-۲- سکولاریزه
۴۹	۲-۳-۳- کاربردهای واژه و سیر تاریخی آن
۵۱	۲-۳-۴- ریشه‌های سکولاریسم در آثار پیشینیان

۷۵	۷-۲- سکولاریزاسیون
۷۶	۱-۷-۲- تفاوت سکولاریسم با سکولاریزاسیون
۷۷	۲-۷-۲- عوامل مؤثر بر فرایند سکولاریزاسیون
۸۰	۳-۷-۲- سطوح مختلف سکولاریزاسیون
۸۰	۸-۲- سکولاریته
۸۱	۹-۲- ارکان مختلف سکولاریسم
۸۱	۱-۹-۲- علل و زمینه‌های پیدایش سکولاریسم
۸۲	۱-۱-۹-۲- نقش کلیسا در برآمدن سکولاریسم
۸۳	۱-۱-۱-۹-۲- عدم دسترسی مسیحیت به متن وحی و فقر کلیسا
۸۳	۲-۱-۱-۹-۲- الهیات‌گرایی مطلق
۸۴	۳-۱-۱-۹-۲- تفسیر متون مقدس و تطبیق فرضیه‌های علمی به آن
۸۴	۴-۱-۱-۹-۲- جزمیت و دگماتیسم
۸۵	۵-۱-۱-۹-۲- عصمت و قداست و الوهیت پدران کلیسا
۸۵	۶-۱-۱-۹-۲- نهضت اصلاح دینی
۸۷	۷-۱-۱-۹-۲- فقدان نظام حکومتی، حقوقی، اقتصادی در متن مسیحیت
۸۷	۸-۱-۱-۹-۲- رقابت قدرت میان امپراطوران و دانشمندان با کلیسا
۸۷	۱-۸-۱-۱-۹-۲- تفاوت مسیحیت و اسلام در چند حوزه‌ی اساسی
۸۸	۱۰-۲- اندیشه دینی و سکولاریسم
۹۴	۱-۱۰-۲- نقد آراء
۹۹	۱۱-۲- پیامدها و دستاوردهای سکولاریزم برای جوامع بشری

فصل سوم

۱۰۳	۳- مبانی و مؤلفه‌های سکولاریسم
۱۰۴	۱-۳- مقدمه
۱۰۵	۲-۳- ارکان تفکر سکولاریسم
۱۰۷	۳-۳- بررسی مبانی و مؤلفه‌های سکولاریسم و نقد آن

- ۱۰۷ ۱-۳-۳- اومانیسم «انسان گرایی»
- ۱۰۷ ۱-۱-۳-۳ ریشه شناسی
- ۱۰۷ ۲-۱-۳-۳ معنای لغوی
- ۱۰۸ ۳-۱-۳-۳ معادل فارسی
- ۱۰۹ ۴-۱-۳-۳ فرد گرایی
- ۱۱۰ ۵-۱-۳-۳ پیشینه و تاریخچه اومانیسم
- ۱۱۲ ۶-۱-۳-۳ اشخاص و مکاتب مؤثر در شکل گیری اومانیسم
- ۱۱۵ ۷-۱-۳-۳ مؤلفه های اومانیسم
- ۱۱۶ ۸-۱-۳-۳ اقسام اومانیسم
- ۱۱۶ ۱-۸-۱-۳-۳ اومانیسم ادبی
- ۱۱۶ ۲-۸-۱-۳-۳ اومانیسم رنسانسی
- ۱۱۷ ۳-۸-۱-۳-۳ اومانیسم فلسفی
- ۱۱۷ ۴-۸-۱-۳-۳ اومانیسم مسیحی
- ۱۱۷ ۵-۸-۱-۳-۳ اومانیسم جدید
- ۱۱۷ ۶-۸-۱-۳-۳ اومانیسم دنیوی گرا
- ۱۱۷ ۷-۸-۱-۳-۳ اومانیسم دینی
- ۱۱۸ ۲-۳-۳ بررسی و نقد اومانیسم
- ۱۲۰ ۳-۳-۳ بررسی فرد گرایی
- ۱۲۱ ۴-۳ لیبرالیسم
- ۱۲۲ ۱-۴-۳ معنای اصطلاحی لیبرالیسم
- ۱۲۲ ۲-۴-۳ تاریخچه لیبرالیسم
- ۱۲۳ ۳-۴-۳ نقد و بررسی
- ۱۲۴ ۵-۳ پلورالیسم «تکثر گرایی»
- ۱۲۵ ۶-۳ لادری گری
- ۱۲۶ ۷-۳ عقلانیت تجربه گرا، زمینه ساز سکولاریسم

- ۱۳۰ عقل‌گرایی یا استدلال‌گرایی ۳-۷-۱ ۱۳۰
- ۱۳۰ معنای لغوی ۳-۷-۱-۱ ۱۳۰
- ۱۳۳ معنای اصطلاحی عقلانیت ۳-۷-۱-۲ ۱۳۳
- ۱۳۴ اقسام عقلانیت ۳-۷-۲ ۱۳۴
- ۱۳۴ سکولاریسم و عقلانیت فلسفی ۳-۷-۲-۱ ۱۳۴
- ۱۳۴ عقلانیت سودگرا ۳-۷-۲-۲ ۱۳۴
- ۱۳۵ عقلانیت خرافه‌زدا ۳-۷-۲-۳ ۱۳۵
- ۱۳۶ عقلانیت ابزاری ۳-۷-۲-۴ ۱۳۶
- ۱۳۶ پیامدهای عقل‌گرایی ۳-۷-۳ ۱۳۶
- ۱۳۷ بررسی و نقد عقل‌گرایی ۳-۷-۴ ۱۳۷
- ۱۳۸ سازگاری اسلام و عقل‌گرایی ۳-۷-۵ ۱۳۸
- ۱۴۰ تقدس‌زدایی از عالم ۳-۸ ۱۴۰
- ۱۴۰ تکیه افراطی بر علم تجربی «علم‌گرایی» ۳-۹ ۱۴۰
- ۱۴۲ پیامدهای علم‌گرایی ۳-۹-۱ ۱۴۲
- ۱۴۴ نقد و بررسی علم‌گرایی ۳-۹-۲ ۱۴۴
- ۱۴۵ فرق علم‌گرایی و عقل‌گرایی ۳-۹-۳ ۱۴۵
- ۱۴۵ مادی‌گرایی ۳-۱۰ ۱۴۵
- ۱۴۶ نوگرایی ۳-۱۱ ۱۴۶
- ۱۴۷ فایده‌گرایی ۳-۱۲ ۱۴۷
- ۱۴۸ پراگماتیسم ۳-۱۲-۱ ۱۴۸
- ۱۴۸ معادل فارسی ۳-۱۲-۱-۱ ۱۴۸
- ۱۵۰ زمینه تاریخی و فلسفی ۳-۱۲-۱-۲ ۱۵۰
- ۱۵۳ سستی بنیان این فلسفه ۳-۱۲-۱-۳ ۱۵۳
- ۱۵۴ نقد ۳-۱۲-۱-۴ ۱۵۴
- ۱۵۵ مقصود از دین در بحث سکولاریسم ۳-۱۳ ۱۵۵

- ۱۵۸ ۱۴-۳- ویرگی های دین اسلام.....
- ۱۵۹ ۱-۱۴-۳ احکام و قوانین آن جامع و فراگیر است.....
- ۱۵۹ ۲-۱۴-۳ احکام اسلام، زنده، حرکت آفرین و زندگی بخش است.....
- ۱۵۹ ۳-۱۴-۳ تأمین کننده نیازهای معنوی و روحی و روانی انسان علاوه بر نیازهای مادی.....
- ۱۶۰ ۴-۱۴-۳ فطری بودن اسلام.....
- ۱۶۰ ۵-۱۴-۳ دین اسلام مبتنی بر عقل و تعقل است.....
- ۱۶۰ ۱۵-۳-۱۵-۱ عدم همراهی مبانی سکولاریسم با مبانی دین اسلام.....
- ۱۶۳ ۱-۱۵-۳ نقش دین در همه شؤون زندگی.....
- ۱۶۳ ۲-۱۵-۳ حکومت شأنی از شؤون پیامبر.....
- ۱۶۳ ۳-۱۵-۳ ضرورت توأم شدن دین با سیاست.....

فصل چهارم

- ۱۷۰ ۴-۴ دلایل موافق و مخالف سکولاریسم.....
- ۱۷۱ ۱-۴-۱ مقدمه.....
- ۱۷۲ ۲-۴-۲ ادله سکولارها بر نفی حکومت دینی و پاسخ به آنها.....
- ۱۷۲ ۱-۲-۴-۱ دلیل اول: عدم توانایی دین در ارائه معرفت عملی.....
- ۱۷۲ ۱-۲-۴-۱-۱ پاسخ استدلال اول.....
- ۱۷۳ ۲-۲-۴-۲ دلیل دوم: عدم انطباق دین ثابت با شرایط متغیر.....
- ۱۷۳ ۱-۲-۴-۲-۱ پاسخ استدلال دوم.....
- ۱۷۴ ۳-۲-۴-۳ عدم کارآیی مدیریت فقهی.....
- ۱۷۴ ۱-۳-۲-۴-۱ پاسخ استدلال سوم.....
- ۱۷۴ ۴-۲-۴-۴ دلیل چهارم: عدم قطعیت دین در امور اجتماعی و سیاسی.....
- ۱۷۴ ۱-۴-۲-۴-۱ پاسخ استدلال چهارم.....
- ۱۷۵ ۳-۴-۳ دلایل موافق و مخالف سکولاریسم و بیان نقد آنها.....
- ۱۷۵ ۱-۳-۴-۱ نقد دلیل اول.....
- ۱۷۶ ۲-۳-۴-۲ نقد دلیل دوم.....

۱۷۷ نقد دلیل سوم. ۳-۳-۴
۱۷۹ نقد دلیل چهارم. ۴-۳-۴
۱۷۹ نقد دلیل پنجم. ۵-۳-۴
۱۸۰ نقد دلیل ششم. ۶-۳-۴
۱۸۱ نقد دلیل هفتم. ۷-۳-۴
۱۸۲ غفلت از تضایف حق و تکلیف. ۱-۷-۳-۴
۱۸۲ فلسفه تأکید دین بر اصل تکلیف. ۲-۷-۳-۴
۱۸۲ معنای حق بودن حکومت. ۳-۷-۳-۴
۱۸۳ جایگاه و رسالت حکومت در جهان‌بینی اسلامی. ۴-۷-۳-۴
۱۸۴ نقد دلیل هشتم. ۸-۳-۴
۱۸۵ نقد دلیل نهم. ۹-۳-۴
۱۸۵ نقد دلیل دهم. ۱۰-۳-۴
۱۸۶ نقد دلیل یازدهم. ۱۱-۳-۴
۱۸۶ نقد دلیل دوازدهم. ۱۲-۳-۴
۱۸۷ نقد دلیل سیزدهم. ۱۳-۳-۴
۱۸۷ نقد دلیل چهاردهم. ۱۴-۳-۴
۱۸۸ نقد دلیل پانزدهم. ۱۵-۳-۴
۱۸۹ نقد دلیل شانزدهم. ۱۶-۳-۴
۱۸۹ نقد دلیل هفدهم. ۱۷-۳-۴
۱۹۰ نقد دلیل هجدهم. ۱۸-۳-۴
۱۹۱ نقد دلیل نوزدهم. ۱۹-۳-۴
۱۹۲ بررسی اجمالی آرای سروش. ۴-۴-۴
۱۹۲ نقد. ۱-۴-۴
۲۰۰ سکولاریسم از منظر ملکیان. ۵-۴-۴
۲۰۲ بررسی. ۱-۵-۴

- ۲۰۴ ۴-۵-۱-۱- رابطه سکولاریسم و دموکراسی
- ۲۰۷ ۴-۶- نظر شبستری درباره‌ی سکولاریسم
- ۲۰۸ ۴-۶-۱- دیگر آراء شبستری
- ۲۰۸ ۴-۶-۱-۱- نقد

فصل پنجم

- ۲۱۰ ۵- بحث و نتیجه‌گیری
- ۲۱۱ ۵-۱- نتایج حاصله
- ۲۱۷ منابع و مآخذ

پیشگفتار

پژوهشی که در پیش رو دارید، تحقیق و بررسی ارتباط دین و سکولاریسم است و در واقع به بیان تقابل اندیشه دینی و سکولار می‌پردازد.

بی‌تردید بحث و بررسی درباره‌ی سکولاریسم و به تبع آن سکولاریزاسیون دین، یکی از زنده‌ترین مباحث کلام جدید و یکی از دغدغه‌های اصلی دینداران و جوامع دینی به شمار می‌آید؛ چرا که تاریخ نشان می‌دهد که سخن از سه ضلع مثلث «انسان»، «خدا» و «جامعه»، بیشترین بحث و گفتگو را در میان مباحث بشری به خود اختصاص داده است؛ یعنی تبیین رابطه‌ی موجود میان این سه عنصر، در طول تاریخ، افکار اندیشمندان را به خود مشغول ساخته است و امروزه هم همانند گذشته، اظهار نظرهای متفاوت و گفتگو میان آن سه مقوله، یکی از مباحث بسیار مهم نزد صاحبان فکر و اندیشه به شمار می‌رود. در این میان، پرداختن به علل دینی و مذهبی پیدایش سکولاریسم در مغرب زمین می‌تواند در روشن ساختن ابعاد مختلف و پنهان موضوع مذکور کارگشا باشد.

با نگاهی گذرا به تاریخ زندگانی پیامبران الهی، که آورندگان ادیان آسمانی برای بشر بوده‌اند، این واقعیت را به روشنی می‌توان دریافت که آنان رهبری جوامع بشری را در حوزه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی، دنیوی و اخروی، مورد اهتمام قرار داده‌اند و رسالت خویش را در عرصه‌ی حیات فردی و مسائل اعتقادی و عبادی منحصر ندانسته‌اند.

بر این اساس دین و نبوت، قلمرو و رسالتی گسترده دارد و همه‌ی ابعاد زندگی بشر را در بر گرفته است. با این حال، در قرون اخیر، نخست در جهان مسیحی و سپس در دیگر مناطق جهان، و از آن جمله ممالک اسلامی، نظریه‌ای مبنی بر محدودیت قلمرو دین مطرح شده است. این نظریه «سکولاریسم» نام دارد، و بر آن است که رسالت اصلی دین - به فرض پذیرش اصل دین - به قلمرو زندگی فردی و روحی بشر مربوط می‌شود و قلمرو مسائل اجتماعی، به ویژه سیاست و حکومت، خارج از رسالت و قلمرو دین است.

در این دوران خطوط کلی و اساسی زندگی اجتماعی و سیاسی بشر، باید به عقل و دانش بشر سپرده شود و مسائل مربوط به پرستش و نیایش، که امور ماورای طبیعی‌اند به تجربه‌ی علمی و عقلانیت تجربی تن نمی‌دهند، و همه چیز در زیر نگاه و سلطه‌ی انسان‌مداری، علم‌گرایی، پیشرفت‌باوری، فرد‌گرایی، برابری‌گرایی، آزادی، سنت‌ستیزی، احساس‌گرایی و غیره مهجور و مقهور می‌شود.

سکولاریسم بر این عقیده است که بشر جدید، به فرض وجود نیاز، تنها در قلمرو زندگی فردی و درونی خود نیازمند دین است و در قلمرو زندگی اجتماعی و بیرونی خویش نیازی به دین ندارد؛ زیرا دانش تجربی به طور کامل به این نیاز انسانی پاسخ می‌دهد.^۱

یکی از عناصر تفکر سکولاریسم این است که عقل بشر مدرن، از چنان رشد و توانی برخوردار است که بدون استمداد از هدایت‌های وحیانی، می‌تواند خط مشی معقول و مطلوب انسان را ترسیم نماید.^۲

عنصر دیگر آن این است که بشر مدرن حق را بر تکلیف ترجیح می‌دهد و پیش از آن که از تکلیف خود در برابر دیگران سخن بگوید، از حق خویش سخن می‌گوید. این در حالی است که دین از زبان تکلیف بهره گرفته و به انسان، نگرشی تکلیف‌گرایانه دارد؛ از این رو بشر مدرن در روابط اجتماعی خویش دین را کنار زده و با علم و دانش و خرد و فهم روزگار می‌گذراند.

هدف نگارنده در این پژوهش برخورد مغرضانه با سکولاریسم نیست و در این جا آنچه درخور اهمیت است برخورد منطقی و معقولانه با این موضوع است.

امید است که در این پژوهش، به شروط تحقیق وفا کرده باشم و اهتمام نویسنده این بوده که، از تعصب و خامی پرهیز شده باشد. در این مسیر، زمان فراوان بر سر این کار نهاده شده است؛ با آرزوی این که این پژوهش مقبول نظر دانشوران قرار گیرد اگر چه کار آدمی خالی از خلل نیست.

^۱. Scientism.

^۲. Modernism, Rationalism.

مقدمه

تعریف مسأله و تبیین موضوع

تاریخ گذشته بشریت، گواه دو معنای غیر قابل انکار می‌باشد. اول آن که، انسان در زندگی فردی و اجتماعی، همواره خود را نیازمند نوعی باور دینی و عقاید ماورایی می‌دیده است و این عجز انسانی از تنظیم مناسبک حیات فردی و اجتماعی عمده دلیل جریان ادیان الهی و غیر الهی در طول تاریخ بشریت می‌باشد. نکته بعد آن که همواره در طول تاریخ جریانی در صدد خاموش کردن چراغ دین و دینداری، مخصوصاً ادیان الهی بوده است.

این جریان دین‌ستیز تا قبل از عصر جدید، در اشکال خاص و صریح همواره نمایان بود، اما با وقوع برخی تحولات در جوامع مسیحی معاصر مغرب زمین و در انسان جدید غربی، این جریان صورت‌بندی خاصی به خود گرفت. دین و دینداری بشریت و نسبت آن با تنظیمات حیات اجتماعی بشر در معرض تردید و انکارهای جدی قرار گرفت تا جایی که شماری از دین‌پژوهان آن دیار بر این باور شدند که تنها راه، سکولار شدن تمام روابط انسانی و حذف کامل نقش دین در تنظیمات روابط حیات بشر می‌باشد. مطالعه «ماهیت، ابعاد و عوامل» سکولاریسم در تجربه مسیحیت از موضوعات مهم و ضروری در مطالعات دین‌پژوهی است؛ زیرا در سایه چنین مطالعاتی بطلان بعضی از نظریه‌های مطرح در نسبت بین دین اسلام و تنظیمات حیات اجتماعی در جوامع اسلامی مشخص می‌گردد. امروزه سکولاریسم یکی از مسائلی است که بسیاری از جوامع را درگیر خود کرده است. یکی از موضوعات مهم این رویکرد، تقابل دین و دنیا است، مسأله‌ای که مورد توجه بسیاری از اذهان قرار گرفته و در این باره نظریات بسیاری داده شده است. کار عمده در این عرصه استخراج اطلاعات اولیه در زمینه‌ی ریشه و معنای سکولاریسم و مبانی آن و همچنین بررسی مبانی اسلام و رابطه‌ی آن با سکولاریسم است. در پایان هر بحث سؤالی مطرح می‌شود. در بخش اول به بررسی مبانی و مؤلفه‌های مدرنیسم و تکنولوژی می‌پردازد و گام دوم نیز بررسی ویژگی‌های دین اسلام و پیامدهای سکولاریسم است و بر پایه‌ی گام‌های پیشین، گام سوم عبارت است از بررسی وظیفه و جایگاه انسان مدرن و مذهبی و پردازش داده‌ها و بررسی استنتاج‌های نگارنده از مجموع اطلاعات فراهم آمده و در نهایت عرضه‌ی آنها در قالب یک طبقه‌بندی روشمند است.

پیشینه تحقیق

اگر چه که در این زمینه کتاب‌ها و مقالات متعدد نوشته شده ولی هیچ تحقیق و تألیفی در زمینه‌ی موضوع این رساله که عبارت است از بررسی و نقد مبانی سکولاریسم در رابطه با اسلام صورت پذیرفته است. بنابراین، موضوع این پژوهش از دو جهت کاملاً نو و ابتکاری است، یکی از جهت نظم و بررسی منطقی مطلب و دیگری از جهت جامعیت، این پژوهش جوابگوی پرسش‌های اساسی است.

از کتاب‌هایی که در عصر معاصر به این موضوع پرداخته‌اند می‌توان کتاب سکولاریزم یا دین (علی‌نقی ایزدی)، تبیین و تحلیل سکولاریسم (محمدعلی داعی‌نژاد)، سکولاریسم در مسیحیت و اسلام (محمدحسن قراملکی) و... را بیان کرد. همچنین می‌توان به مقالاتی که در مجلات متعدد به چاپ رسیده، برای مثال مقاله‌ی معنا و مبنای سکولاریزم از عبدالکریم سروش، مقاله‌ی سکولاریسم، تلاش در جهت نفی فطرت انسان از محمدجواد رودگر، مبانی معرفتی و چهره‌ی اجتماعی سکولاریسم از حمید پارسا و... اشاره کرد. شایان ذکر است که اهتمام اینجانب، پژوهش جامع و علمی در این تحقیق بوده است.

سؤالات اساسی تحقیق

در این میان سؤالاتی مطرح می‌شود که ما را در نیل به نتایج مطلوب یاری خواهد کرد؛ من جمله:

۱. آیا مدرنیسم به سکولاریسم منتهی می‌شود؟

۲. مبانی نظری مدرنیسم چیست؟

۳. آیا مدرنیسم با دینداری قابل جمع است؟

۴. آیا سکولاریسم با دین جمع می‌شود؟

فرضیه‌ها یا پاسخ‌های احتمالی تحقیق

فرضیه‌های مسأله مورد بحث این است که:

۱. مدرنیسم به نوعی شروع سکولاریسم است ولی لزوماً به سکولاریسم نمی‌انجامد.

۲. اصالت عقل، اومانیزم، شخصی شدن دین، علم‌گرایی.

۳. انسان مسلمان با تکیه به فرهنگ اسلامی خود می‌تواند انسانی مدرن هم باشد.

۴. سکولاریسم قطعاً به خلاف مذهب منتهی می‌شود.